

влияют на развитие терминологии реабилитации – быстрой эволюцией ее средств и методов, разработкой современных протезов и ортезов, реабилитационных аппаратов и тренажеров. Для эффективной научной коммуникации между украинскими и зарубежными специалистами, в частности из таких стран, как Франция и Канада, которые являются признанными лидерами в развитии реабилитации, возникает также проблема отсутствия отраслевого переводного словаря. Цель работы заключается в исследовании этимологии терминов для обозначения основных понятий реабилитации во французском и украинском языках. Для ее выполнения нужно отобрать термины для анализа, исследовать их этимологию и разработать периодизацию становления ключевых понятий отрасли. Материал для исследования отобран из этимологических и толковых словарей, специализированных сайтов, статей, диссертационных исследований и учебников ведущих французских и украинских ученых. Основными методами исследования были метод выборки, лексико-семантического анализа и исторический. Научная новизна определяется использованием французских новейших словарей отрасли и привлечением результатов исследований ведущих французских специалистов, которые не доступны в Украине, поскольку нет перевода их работ на украинском языке. Результаты проведенного исследования позволяют нам утверждать, что большинство терминов для обозначения основных понятий реабилитации возникли в XIX и XX в. Основа для образования терминов – греческий и латинский языки. Часть терминов создана и предложена специалистами отрасли.

Ключевые слова: реабилитация, термин, понятие, этимология, перевод, французский язык, украинский язык.

Koval Rostyslav. Etymology of Terms which Nominate Basic Concepts of Rehabilitation in the French and Ukrainian Languages. Topicality of the study is due to the fact that work is caused by the factors that directly influence the development of rehabilitation terms. They are rapid evolution of rehabilitation means and techniques, development of more advanced prostheses and orthoses as well as invention of rehabilitation devices and simulators. In order to ensure effective scientific communication between Ukrainian and foreign experts (particularly from the countries such as France and Canada, which are recognized to be the leaders in the development of rehabilitation) the lack of special rehabilitation dictionary should be eliminated. The purpose is to study the etymology of terms that nominate basic concepts of rehabilitation in the French and Ukrainian languages. In order to reach the purpose we firstly need to select the terms for analysis, secondly, to study their etymology and thirdly, to draft the periodization of key words' formation in the field of rehabilitation. Research material has been selected from etymological dictionaries, field-related websites, articles, dissertations and textbooks of French and Ukrainian scientists. The main methods of research are total selection method, lexico-semantic analysis and historical methods. Novelty of the research is determined by using the latest French lexicographical works in rehabilitation field as well as research results of leading French specialists. These works are not available for our scientists because there is no translation of their works from the French language into Ukrainian. The results of the study allow us to state that the majority of terms that nominate basic concepts of rehabilitation emerged in the nineteenth and twentieth centuries. The great role in word-formation of rehabilitation terms belonged to Greek and Latin languages. Some terms were created and offered for the general use by experts in rehabilitation.

Key words: rehabilitation, term, concept, etymology, translation, French language, Ukrainian language.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2016 р.

УДК 811'139

**Коцюк Леся,
Прокіп Лідія**

Корпусно-базоване дослідження терміносистеми хірургії

У статті проаналізовано процедуру дослідження терміносистеми хірургії з допомогою методології корпусної лінгвістики. Здійснено огляд попередніх загальних лінгвістичних досліджень медичної термінології та проведено порівняння лексикографічних продуктів із цього напрямку. Процедура дослідження передбачає вивчення методології корпусної лінгвістики, яка ґрунтується на створенні корпусу, визначенні його характеристик та критеріїв відбору текстів до нього. Значну увагу приділено процедурі підбору хірургічних текстів як основи для корпусу хірургії: ураховано вимоги до репрезентативності, збалансованості та об'єму корпусу. За результатами аналізу корпусу з допомогою програми AntConc сформовано глосарій найбільш уживаних термінів хірургії. Останнім етапом дослідження став розподіл термінів за категоріальними ознаками й створення концептуальної мапи терміносистеми.

© Коцюк Л., Прокіп Л., 2016

Стаття є апробацією студентського наукового дослідження, проведеного в науково-практичній лабораторії LEXILAB, що в Національному університеті «Острозька академія», і частиною проекту створення корпусу текстів наукового мовлення.

Ключові слова: хірургія, терміносистема, термін, корпусна лінгвістика, корпус, концепт.

Постановка наукової проблеми та її значення. Як відомо, термінологія – це сукупність термінів конкретної мови або певної наукової, професійної сфери [7, с. 58]. Вона виконує дві основні функції, а саме: позначення предмета чи явища, а також задоволення потреб спілкування в певному професійному колі [1, с. 12]. Саме тому ми вважаємо, що дослідження термінів певної сфери є досить важливим. Серед різноманітних термінологічних систем обрали одну з найважливіших та тих, що розвивається. Терміносистема хірургії досить немолода, але належить до тих, що постійно змінюються та вдосконалюються, тому важливо її проаналізувати у світлі сучасних досліджень.

Проблема дослідження цієї терміносистеми полягає в тому, що власне хірургічну лексику зазвичай не відокремлюють від загальної медичної, а тому на сьогодні дослідження саме хірургічної терміносистеми є актуальним.

Попередні дослідження досить незначні. Переважно розглянуто загальні медичні теми. Прикладами таких робіт є «Медицинские терминосистемы: становление, развитие, функционирование» С. Меджаєвої, у якій досліджено основні тенденції становлення медичних терміносистем та вперше систематизовано терміни в таких сферах медицини, як цукровий діабет та СНІД [5]. Однією з наукових праць, у яких досліджено англійську медичну термінологію, є дослідження А. Л. Михальчук «Переклад термінології в текстах анатомії» [6, с. 14]. У ній звернуто увагу на класифікацію та склад медичної терміносистеми й особливо на труднощі перекладу медичних термінів та абрєвіатур з англійської мови.

Менше дослідженою є термінологія пластичної хірургії. Цю сферу вивчала О. О. Маковська. У своїй статті «Критерії розмежування терміна і загальноживаного слова в англійській субмові пластичної хірургії» вона вперше у вітчизняній науці описала термінолексику пластичної хірургії, а також її зв'язок із загальноживаною лексикою [4, с. 82]. Ще однією її статтею є «Англійська терміносистема пластичної хірургії та мовна картина світу», де науковець описує проблеми концептуальної й мовної картин світу, а також місце лексики пластичної хірургії в англійській мові [3, с. 240–244]. У цій статті виокремлено певні ознаки, за аналогією яких номіновано певні терміни в лексиці пластичної хірургії, а саме: зооморфізми, назви рослин, подібність функцій, назви продуктів харчування та напоїв, музичних інструментів, побутових предметів, астрономічні назви та семантичну аналогію.

Терміносистема хірургії широко представлена в багатьох медичних популярних словниках, таких як *Merriam-Webster's Medical Dictionary*, *The American Heritage Medical Dictionary*, *Stedman's Medical Dictionary* та *Oxford Medical Dictionary*, але не є окремим розділом цих праць.

Мета статті – вивчити процедуру дослідження концептуального наповнення терміносистеми хірургії з допомогою методів корпусної лінгвістики, а основними завданнями – вибір текстових спеціалізованих джерел для створення корпусу, розподіл найбільш уживаних у досліджуваному корпусі термінів за концептами.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як відомо, корпус – це уніфікований, структурований та філологічний масив мовних даних [3, с. 3]. Завдяки корпусній лінгвістиці, можна на лінгвістичному рівні дослідити терміносистему хірургії. Важливо зазначити, що серед різних видів корпусів ми обрали спеціалізований, тобто той, що містить текстові масиви мовних даних окремої сфери, галузі, напряму тощо. Окрім цієї характеристики, наш корпус матиме й інші; а саме: він репрезентативний (тобто максимально відображає проблемну галузь), збалансований, має визначений розмір, анутовання, часові межі.

Перший базовий крок – підбір джерел, тобто мовних даних, які стануть основою нашого корпусу хірургії. Нами обрано три основні види джерел (навчальна література, наукові праці, довідкові джерела), що сприятимуть репрезентативності нашого корпусу. Також, як ми вже зазначали, корпус повинен бути збалансований, тобто створений таким чином, щоб жодний тип джерел не становив переважну частину розміру корпусу. Тут важливо повернутися до питання розміру корпусу: ми обрали порівняно малий корпус, який міститиме 20 000 слів.

Використані матеріали для корпусу є новими. Вибрано джерела, опубліковані після 2000 року авторитетними авторами, докторами наук і медичними спеціалістами.

Отож, три види джерел позначасмо таким чином:

- 1) SCIENCE_Article;
- 2) REFERENCE_Glossary;
- 3) EDUCATION_Textbook.

Перший тип джерел SCIENCE Article містить наукові статті, опубліковані та розміщені на популярних медичних сайтах *World Journal of Emergency Surgery* [18] та *The New England Journal of Medicine* [16]. Зобразимо дані в таблиці (див. табл. 1).

Таблиця 1

Репрезентативність категорії SCIENCE Article

| Назва категорії | Джерело | Кількість слів |
|-----------------|---|----------------|
| SCIENCE Article | SCIENCE Article_1 (<i>Grading Operative Findings at Laparoscopic Cholecystectomy - a New Scoring System</i>) | 2171 |
| | SCIENCE Article_2 (<i>Procedural Sedation and Analgesia in Children</i>) | 1818 |
| | SCIENCE Article_3 (<i>Hepato-pancreato-biliary emergencies for the acute care surgeon: etiology, diagnosis and treatment</i>) | 1477 |
| | SCIENCE Article_4 (<i>Poor prognostic factors in patients who underwent surgery for acute non-occlusive ischemic colitis</i>) | 1796 |

Отже, загальна кількість слів у цій категорії становить 7262.

До другої категорії REFERENCE Glossary ми підбрали словникові статті, що входять до нашого укладеного глосарію (складається зі словникових статей медичних словників і визначень на медичних сайтах), оскільки досі немає медичного словника щодо власне хірургії. Відобразимо результати в таблиці (див. табл. 2).

Таблиця 2

Репрезентативність категорії REFERENCE Glossary

| Назва категорії | Джерело | Кількість слів |
|--------------------|---|----------------|
| REFERENCE Glossary | Glossary_1 (<i>Surgery Glossary</i>) | 1026 |
| | Glossary_2 (<i>ANZ</i>) | 513 |
| | Glossary_3 (<i>Health-Dictionary</i>) | 2498 |
| | Glossary_4 (<i>OMD</i>) | 886 |
| | Glossary_5 (<i>WMD</i>) | 854 |

Загальна кількість слів у цій категорії становить 5777.

До категорії EDUCATION Textbook ми підбрали низку текстових цілісних уривків із навчальних підручників на різну хірургічну тематику. Зобразимо результати в таблиці (див. табл. 3).

Таблиця 3

Репрезентативність категорії EDUCATION Textbook

| Назва категорії | Джерело (назва уривка) | Кількість слів |
|----------------------|--|----------------|
| EDUCATION Textbook_1 | <i>Key Topics in General Surgery: Amputation</i> | 820 |
| | <i>Key Topics in General Surgery: Multiple Organ Failure</i> | 1126 |
| EDUCATION Textbook_2 | <i>Farquharson`s Textbook of Operative General Surgery: General Techniques in Abdominal and Gastrointestinal Surgery</i> | 971 |
| | <i>Farquharson`s Textbook of Operative General Surgery: Surgery of the Neck</i> | 1641 |
| EDUCATION Textbook_2 | <i>General Surgery: Thermal Injury</i> | 949 |
| | <i>General Surgery: Spontaneous Pneumothorax and Lung Volume Reduction Surgery</i> | 1463 |

Загальна кількість слів у цій категорії становить 6970.

Отже, наш корпус загалом містить 20 009 слів. Корпус текстів розміщено в навчальній електронній системі Мудл Національного університету «Острозька академія» як частину корпусу наукового мовлення.

На наступному етапі варто визначити, які ж хірургічні терміни вживаються найчастіше. Для цього ми використали комп'ютерну програму *AntConc* [1]. Її розроблено професором Ентоні Лоуренсом в університеті Васеда (Японія, 2014 р.). Вона стала досить популярною серед користувачів, оскільки дає змогу працювати з корпусами текстів для проведення найрізноманітніших мовних досліджень.

AntConc допомагає нам розбити корпус на окремі слова за принципом частоти вживаності в корпусі, після чого ми відібрали лише ті слова та словосполучення, що належать до терміносистеми хірургії. Отож, поріг, який ми брали до уваги при відборі слів, – це вживаність не менше п'яти разів (адже наш корпус не є великим). Таким чином, ми виокремили 160 активних слів і словосполучень.

Потрібно відзначити, що слова належать до різних сфер хірургії, тому потрібно розподілити отримані терміни за концептами. Ознайомившись із хірургічною навчальною літературою та попрацювавши над словниками, виокремили 14 концептів у галузі хірургії, а саме: **РОЗДІЛИ ХІРУРГІЇ, ХІРУРГИ, ХВОРОБИ, ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ, АНАТОМІЯ, МЕДИЧНІ ПРЕПАРАТИ, ОПЕРАЦІЇ, ТРАНСПЛАНТАЦІЯ, ХІРУРГІЧНА МАНІПУЛЯЦІЯ, НЕВІДКЛАДНИЙ СТАН, ДІАГНОСТИКА, СИМПТОМИ ТА СИНДРОМИ, ДОКУМЕНТАЦІЯ.**

Щоб віднести певний термін чи термінологічне сполучення до концепту, нам потрібно дібрати дефініцію, яка допоможе визначити значення, а отже, належність до того чи іншого концепту. Саме тому ми знову ж таки звернулися до медичних словників *Merriam-Webster's Medical Dictionary* та *Oxford Medical Dictionary*. Ми отримали власне глосарій на основі корпусу текстів хірургії.

Найчисельнішим виявився концепт **АНАТОМІЯ**, який нараховує 38 термінів, адже хірургічна лексика безпосередньо, як і будь-яка інша медична галузь, пов'язана з анатомією людини. Прикладом таких термінів є *heart, organ, abdominal wall* тощо.

Наступним став концепт **ХВОРОБИ**, який містить 25 термінів, що також не дивно, адже саме з хворобами й пов'язані хірургічні втручання. Наприклад, *acutecholecystitis, renalfailure, sepsis*.

20 термінів містить концепт **ОПЕРАЦІЇ**, що є власне основою хірургії. Наприклад, *coronaryangioplasty, cholecystectomy*. Таку ж кількість слів має концепт **СИМПТОМИ ТА СИНДРОМИ**, наприклад *wounddehiscence, septic* тощо.

ХІРУРГІЧНА МАНІПУЛЯЦІЯ містить 14 термінів, що стосуються певних дій із діагностики або хірургічного втручання. Прикладом таких термінів є *aspiration, chest tube drainage*.

12 термінів містить концепт **НЕВІДКЛАДНИЙ СТАН**, тобто той, який вимагає негайного медичного втручання. Наприклад, *haemorrhage, airway obstruction*.

ДІАГНОСТИКА містить лише вісім термінів. До цього концепту відносять терміни, що позначають засоби чи методи, які використовуються під час діагностики. Наприклад, *endotracheal tube, hemodynamic stability* тощо.

РОЗДІЛ ХІРУРГІЇ містить лише п'ять термінів із нашого корпусу. Сюди ми віднесли терміни, що позначають окремі гілки хірургії. Наприклад, *plastic surgery, cosmetic surgery*.

По два терміни мають концепти **ХІРУРГИ, ОБЛАДНАННЯ, ДОКУМЕНТАЦІЯ** і лише один термін – **ТРАНСПЛАНТАЦІЯ**.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, досліджено концептуальну наповненість терміносистеми хірургії на основі створеного нами корпусу текстів, що дало можливість побачити, які терміни трапляються частіше. Але потрібно зазначити, що це дослідження проведено в межах створеного нами корпусу текстів із хірургії, тому не можна стверджувати, що отримані дані представляють терміносистему загалом. Отже, вона потребує подальшого, більш ґрунтового та масштабного дослідження.

Джерела та література

1. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах : учеб. пособие для филол. спец. вузов / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. шк., 1987. – 104 с.
2. Захаров В. П. Корпусная лингвистика : учеб.-метод. пособие / В. П. Захаров. – СПб. : [б. и.], 2005. – 50 с.
3. Маковська О. О. Англійська терміносистема пластичної хірургії та мовна картина світу / О. О. Маковська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. – Серія «Філологічні науки (мовознавство)». Мови і світ: дослідження та викладання : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 95 (1). – С. 240–244 с.
4. Маковська О. О. Критерії розмежування терміна та загальноновживаного слова в англійській терміносистемі пластичної хірургії / О. О. Маковська // Вісник Київського лінгвістичного університету. – Серія «Філологія». – К., 2010. – Т. 13, № 2. – С. 82–87.
5. Меджаева Санья. Медицинские терминосистемы: становление, развитие, функционирование : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Санья Меджаева. – Волгоград, 2012. – 14 с.
6. Михальчук А. Л. Переклад термінології в текстах анатомії : автореф. дис. ... канд. филол. наук : А. Л. Михальчук. – Херсон, 2009. – 20 с.

7. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – К. : Алерта, 2011. – 696 с.
8. AntConc [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.laurenceanthony.net/software/antconc/>
9. ANZ Journal of Surgery [Electronic resource]. – Jennifer Heisler. – Mode of access : <http://surgery.about.com/od/glossaryofsurgicalterms/>
10. Farquharson M. Farquharson's textbook of operative general surgery / M. Farquharson, B. Moran. – Great Britain, 2005. – 576 p.
11. Health Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.health-dictionary.com/surgery/>
12. Lattimer C. R. Key Topics in General Surgery : 2nd ed./ C. R. Lattimer, N. M. Wilson, N. R. F. Lagattolla. – BIOS Scientific Publishers Limited, 2002. – 485 p.
13. Merriam-Webster's Medical Dictionary [Electronic resource]. – 2007, Merriam-Webster Inc. – Mode of access : <http://www.merriamwebster.com/info/pr/2007-medical-dictionary-online.htm>
14. Oxford Medical Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/medical>
15. Surgery Glossary Online [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.allwords.com/surgery-glossary-241-411.php>
16. The New England Journal of Medicine [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.nejm.org/surgery>
17. Thomson A. Manual of Surgery (General Surgery) / A. Thomson, A. Miles. – London, 1923. – 486 p.
18. Word Journal of Emergency Surgery [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.wjes.org/>

Кочук Леся, Прокип Лидія. Корпусно-основанное исследование терминосистемы хирургии. В статье проанализирована процедура исследования терминосистемы хирургии при помощи методологии корпусной лингвистики. Авторы производят обзор предыдущих общих лингвистических исследований медицинской терминологии и сравнивают лексикографические продукты данного направления. Значительное внимание уделено процедуре подбора хирургических текстов как основы для корпуса хирургии: учтены требования к репрезентативности, сбалансированности, а также объем корпуса. За результатами анализа корпуса при помощи программы AntConc сформирован глоссарий наиболее употребленных терминов хирургии. Последним этапом исследования стало распределение терминов с учетом категориальных признаков и создание концептуальной карты терминосистемы. Статья является апробацией студенческого научного исследования, проведенного в научно-практической лаборатории LEXILAB в Национальном университете «Острожская академия» и является частью проекта по созданию корпуса текстов научной речи.

Ключевые слова: хирургия, терминосистема, термин, корпусная лингвистика, корпус, концепт.

Kotsiuk Lesia, Prokip Lidia. Corpus-Based Investigation of the Surgery Terminology. The article deals with the analysis of the research procedure of surgery term system on the basis of corpus linguistics methodology. Previous researches made on the basis of the same or similar topics are mentioned. The research procedure is conducted on the basis of corpus linguistics methodology which includes such notions as corpora, its characteristics, and creation. Considerable attention is paid to surgery texts selection as the basis for surgery corpora: representativeness, balance and volume requirements are taken into account. According to corpora search results that were obtained with a help of AntConc program, the glossary of most used surgery terms was formed. The last research stage is term distribution, according to category characteristics, and the creation of term system conceptual map. The article is an approbation of the student scientific research conducted in the experimental laboratory of LEXILAB of the National University of Ostroh Academy and a projecting part of the creation of the texts corpus of scientific speech.

Key words: surgery, term system, term, corpora linguistics, corpora, concept.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2016 р.

УДК 81.11'373.611

Олена Круглій

Комбінувальні форми як матеріальна субстанція змісту наукових понять (на прикладі сучасних англійської й німецької мов)

У статті здійснено комплексний когнітивний аналіз одного з основних способів вербалізації знань у науковому дискурсі, а саме термінологічного словотворення за участі комбінувальних форм. Об'єктом дослідження стали найбільш представлені когнітивні категорії основного складу сучасних англійської й німецької мов.

© Круглій О., 2016